

Louise Limberg, Professor emerita at the Swedish School of Library and Information Science,
University of Borås, Sweden, louise.limberg@hb.se

Book review:

Rom for lesing og utforsking: Skolebibliotekets muligheter

Rom for lesing og utforsking: Skolebibliotekets muligheter (2023). Red. av Idunn Bøyum og Åse Kristine Tveit. ABM-media AS, Oslo. ISBN 978-82-93298-23-6, 341 s.

Rom for lesing og utforsking är en omfattande och innehållsrik handbok/kursbok om skolbibliotek i norsk kontext. Enligt redaktörerna, Idunn Bøyum och Åse Kristine Tveit, skall boken vara ett bidrag till utveckling av norsk skolbiblioteksverksamhet, dels som kursbok i bibliotekarieutbildningar, dels som handbok för praktiskt skolbiblioteksarbete. Boken på 340 sidor innehåller 16 kapitel ordnade i fyra delar: 1) Bakgrunn og rammer, 2) Det praktiske hverdagslivet i skolebiblioteket, 3) Litteraturen i skolen och 4) Utforskende læring. Det övergripande syftet är, enligt redaktörerna, att lyfta fram skolbibliotekets möjligheter att bidra till elevernas lärande, bildning och glädje. Sammanlagt 18 författare har medverkat, bland dem finns forskare och lärare i biblioteks- och informationsvetenskap, litteraturvetenskap och utbildningsvetenskap samt ett antal yrkesverksamma skolbibliotekarier. Många kapitel presenterar resultat från empiriska studier som författarna genomfört specifikt för boken. Majoriteten av författarna är knutna till OsloMet – Storbyuniversitet.

Bokens första del placerar skolbibliotek i en historisk och skolpolitisk kontext. Den inleds med ett kapitel av Øivind Frisvold & Åse Kristine Tveit som behandlar relationen mellan skolbibliotek och barnbibliotek i ett historiskt perspektiv med avstamp i medeltida katedralskolor och med tyngdpunkt

på utvecklingen under 1900-talet. Kapitlets tes är att skolbibliotek genom historien hamnat mellan stolarna, i konkurrens mellan politiska och professionella satsningar på barn- respektive skolbibliotek. Huvuddelen av kapitlet ägnas åt en kronologisk genomgång av åtgärder för skolbibliotek så som de framträder via statlig styrning i läroplaner och bibliotekslagar. Avslutningsvis identifieras olikheter och motsättningar mellan bibliotekarieprofessionen och lärarprofessionen som huvudorsaker till skolbibliotekens svaga formella position i Norge.

Utifrån en analys av begreppet skolbibliotek i spänningsfältet mellan skola och bibliotek diskuterar Ingeborg Eidsvåg Fredwall i andra kapitlet hur skolbiblioteksanvändning kan bidra till att uppfylla målen i den norska läroplanen (LK20) nu och i framtidens skola. Ett konkret exempel på lokalt utvecklingsarbete med en skolbiblioteksplan (skolebibliotekstandard) för Oslo kommun presenteras av Catherine Bergan i kapitel fyra. Planen är knuten till Biblioteksplan for Oslo kommune 2019-2022 och bygger på noggrann kartläggning av utgångsläge, behovsanalys, kopplingar till läroplaner och forskning. Den innehåller beskrivningar av mål, strategier och ansvarsfördelning mellan olika aktörer som rektor, bibliotekarie och lärare och ger en intressant inblick i professionellt arbete i bibliotekspraktiken.

Del 2 går igenom och diskuterar det praktiska arbetet i skolbiblioteket mycket konkret i fem kapitel: samarbete mellan bibliotekarier och lärare, skolbiblioteket som rum, organisation av samlingarna som klassifikation och hyllplacering, beståndsutveckling med tyngdpunkt på gallring samt beräkningar och analyser av resurser i termer av ekonomi och personal. Idunn Bøyum redovisar en kvalitativ intervjustudie med tolv bibliotekarier vid gymnasieskolor spridda över olika regioner i Norge. Studien fokuserar på vilken betydelse skolbibliotekets placering i skolans organisation har. Resultatet visar att informella och personliga relationer till skolledning och lärare har avgörande betydelse, medan samarbetet knappast påverkas av bibliotekets formella placering i organisationen. Sunniva Evjen undersöker åtta skolbibliotek och intervjuar bibliotekarierna om hur rummet används, vilka handlingsmöjligheter som eleverna erbjuds socialt och för undervisning, rummets inredning, skolbibliotekarien som rummets förvaltare och rummets atmosfär. Hon landar i skolbibliotek som möjlighetsrummet som balanserar mellan styrning och frihet. Ämnena klassifikation, kategorisering och hyllplacering, beståndsutveckling med gallring diskuteras utförligt i kapitel 7 och 8. Kapitel 9 presenterar en rad metoder för resursberäkningar för skolbiblioteksverksamhet.

Del 3 om litteraturförmedling inleds med ett kapitel om "Lystlesingens betydning", och behandlar främst elevernas fria och frivilliga läsning och betydelsen av hur skolbibliotekarier kan utveckla och stimulera elevernas läslust. Kapitlet utmynnar i ett brandtal för elevers rätt till fri läsning och läslust, där författaren Joron Pihl uppmanar politiker på Utbildningsdepartementet (Kunnskapsdepartementet) att införa bestämmelser i skollag och läroplaner om elevers rätt till "lustläsning" och skolbibliotek på den egna skolan. Kapitel 11 fokuserar på litteraturförmedling till elever med lässvårigheter med utförliga exempel på metoder och medier. Kapitel 12 rapporterar en undersökning av elevers, lärares och bibliotekariers erfarenheter av ett omfattande läsprojekt. Resultaten visade att grundläggande förutsättningar som organisation och förankring hos skolledning, lärare och bibliotekarier är avgörande för att forma ett framgångsrikt projekt. Elevernas erfarenheter visar på betydelsen av ett brett urval av litteratur med både fack- och skönlitteratur och texter av olika svårighetsgrad. Kapitel 13 om litteraturförmedling i gymnasiebibliotek är författat av en praktiskt verksam och djupt engagerad bibliotekarie.

Olika infallsvinklar på informationssökning och lärande är ämnet för bokens del 4. I kapitel 14 presenterar Idunn Bøyum en undersökning av gymnasieelevers sökning och användning av information för en skoluppgift. Undersökningen relateras till begreppet informationskompetens med fokus på urval och användning av källor, källkritik, källtillit, elevers bedömning av den egna kompetensen och

hur de lärt sig att värdera källor. Resultaten överensstämmer med mycket tidigare forskning på området. Kapitel 15 av Jannica Heinström och Anu Ojaranta presenterar Carol Kuhlthaus modell av vejledet utforskning (Guided Inquiry) med ett exempel på tillämpning av modellen. Bokens sista kapitel ger ytterligare ett bidrag från den professionella praktiken, där gymnasiebibliotekarie Ingrid Svennevi Hagen berättar om sina erfarenheter från att tillsammans med lärare handleda elever som arbetar undersökande i ett projekt.

Som framgår av mitt referat har boken en närmast heltäckande ambition med avseende på skolbiblioteksarbete.

Boken balanserar mellan genrerna kursbok och handbok. Särskilt del 2 om det praktiska skolbiblioteksarbetet har en tydlig karaktär av handbok med inriktning mot "så här gör man". Jag ifrågasätter relevansen av detaljnivån i resonemangen om klassifikation, kategorisering och hyllplacering, gallringsmetoder och resursberäkningar. En konsekvens av detaljrikedomen är att boken riktas strikt mot bibliotekarier och därmed riskerar att gå miste om vidare tänkbara målgrupper som lärare, skolledare och andra makthavare. Boken har också ett utpräglat norskt fokus, visserligen med referenser till internationell forskning men med intresset tydligt avgränsat till norska förhållanden. De många empiriska studier som genomförts i norsk kontext och redovisas i olika kapitel kan ses som ett uttryck för detta norska intresse. Studierna är relativt små och begränsade och tillför knappast något nytt till den internationella forskningen som redan finns på de olika områdena.

Ett avsnitt om grundläggande aktuella fakta om skolbibliotek i Norge hade varit välgörande, exempelvis uppgifter om antal skolor, antal elever i norska skolor, antal skolbibliotek och skolbibliotekarier, huvudmannaskap och organisationsstrukturer.

En grundton i boken är en besvikelse över skolbibliotekens svaga ställning i Norge och en övertygelse att välfungerande skolbibliotek kan stärka undervisningen och höja kvaliteten på elevernas lärande. Här argumenteras tvärsäkert för allt det goda som skolbibliotek kan tillföra. Vissa kapitel framstår som rena partsinlagor (t ex kapitel 10 och 13). Jag saknar problematisering, utrymme för osäkerhet och en djupare diskussion om skolbibliotekens potential och begränsningar relaterade till såväl intellektuella som materiella förhållanden – i skolan och i omvärlden. Bokens avgränsade inriktning mot bibliotek och bibliotekariearbete har lett till ett snävt omvärldsperspektiv. En större öppning mot samhälls- och teknikförändringar hade kunnat bidra till en djupare förståelse för skolbibliotekens aktuella situation och framtida möjligheter.

Av bokens 340 sidor handlar 53 om informationssökning, informationskompetens och undersökande arbetssätt och placeras i bokens fjärde, sista och kortaste del. Jag finner detta anmärkningsvärt med tanke på hur argumentation för skolbibliotek, både i samhällsdebatt, professionell verksamhet och i forskning, ofta vilar på deras betydelse i de nya informationsvärldar vi idag befinner oss. Ingenting nämns om hur digitalisering, sociala medier, desinformation, lögner eller nya AI-verktyg påverkar villkor och uppgifter för skolbibliotek. Inte heller något om migration och mångspråkighet.

Boken formar en bred exposé över olika delar av skolbiblioteksarbete och ger en rad exempel på vad skolbibliotek har att erbjuda. Det är möjligt att antologiformatet begränsat möjligheterna för en mer övergripande ansats på en mer analytisk nivå bortom raden av konkreta exempel. Samtidigt är det uppenbart att *Rom for lesing og utforskning* är ett viktigt bidrag till den norska facklitteraturen om skolbibliotek.